

Helene Ehriander, Corina Löwe (red.)

Flickboken och flickors läsning. Flickskapande nu och då

Göteborg/Stockholm: Makadam, 2023, 343 s.

Det tvärvetenskapliga fältet flickforskning fick ett uppsving kring 2008, vilket märktes i nätverksbyggande som svenska "Flickforsk! Nordic Network for Girlhood Studies", finska "Tyttötutkimusverkosto" [Flickforskningsnätverket] och amerikanska "Girlhood Studies Association" samt tidskriften *Girlhood Studies*. I Sverige har den litteraturvetenskapliga flickforskningen länge varit i framkant. Detta manifesterades av den internationella konferensen "Conceptions of Girlhood Now and Then: Girl's Literature and Beyond" arrangerad av ChiLLL vid Linnéuniversitetet i samarbete med Svenska barnboksintitutet. Konferensen resulterade i ett temanummer av tidskriften *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning* (Vol. 45, 2022). Nu samlas även artiklar i antologin *Flickboken och flickors läsning. Flickskapande nu och då*, redigerad av Helene Ehriander och Corina Löwe.

Bokens titel väcker med formuleringen "flickors läsning" möjligen förväntningar som inte infrias, för några läsundersökningar eller statistik om faktiska flickors läsning inkluderas inte. Tvärtom avses de flickskildringar flickor läser. Däremot markerar bokens undertitel ypperligt det för fältet viktiga begreppet *flickskapande*, som går ut på att utprova vad en flicka är eller kan vara.

Antologin sammanför forskare i litteraturvetenskap och ämnesdidaktik. Den genomgående tanken är att uppmärksamma hur den inflytelserika flickbokstraditionen (ca 1860–1950) ger relief åt dagens flickskildringar och -läsning. Detta förväntas ske genom att medvetandegöra hur jämställdhetskamp kontinuerligt måste föras för att inte tappa mark. För att uppnå denna effekt förväntas didaktiken bidra med metoddiskussioner i skärningspunkten mellan litteraturanlys och ämnesdidaktik.

Antologin är indelad i tre allmänt hållna huvudavdelningar: "Flickskapande nu", "Flickskap i rörelse" och "Flickskapande då". Att upplägget inte är kronologiskt utan börjar med nyare flickskildringar är uppfriskande. Det är en styrka att antologin så konsekvent uppehåller sig vid vad som sker i skönlitteratur riktad till flickor; i flickböcker, ungdomsromaner och bilderböcker. Möjligen kunde fler nedslag ha gjorts i nyare ungdomslitteratur som exempelvis Fula tjejer-serien (2020–2022), samt i serieromaner och nyare bilderböcker.

Som introduktion till fältet flickforskning är det inledande introduktionskapitlet onödigt knapphändig. Här diskuteras visserligen några centrala begrepp och perspektiv, men det hade funnits utrymme att – som Malin Alkestrand och Maria Nilson i ovan nämnda temanummer av *Barnboken* – grundligare uppdatera forskningsläget inom litteraturvetenskaplig flickforskning. Trots risken för dubbling fungerat bättre med ett mer kraftfullt sammanlänkande grepp.

Den nordiska flickboksforskningen, som vid det här laget har funnits i fyrtio år, har spetsat fältets terminologi och metodologi och väckt internationellt intresse. Begreppet

flickbok har ett starkare fäste i Norden än i den angloamerikanska världen. I nya litteraturvetenskapliga avhandlingar, som Lydia Wistisens *Gångtunneln. Urbana erfarenheter i svensk ungdomslitteratur 1890–2010* (2017) och Margaretha Ullströms *Folkhemsideologi i svensk ungdomslitteratur. En 1900-talsstudie* (2022), rubbas tidigare gränsdragningar mellan flickbok och ungdomsbok då flickboken inkluderas i ett bredare kontinuum av berättande för unga. Till denna nyorientering sällar sig också antologin genom att visa på samband mellan flickboken och senare tiders flickskildringar. Bidragen i antologin visar effektivt hur flickskap skrivits fram över tid. Att tonvikten dessutom läggs vid skrivande flickor och vid flickboken som genre med sina särskilda berättarmönster är klagörande.

Antologin visar att just skönlitteraturen har varit och är en synnerligen produktiv spelplan för flickskapande. Ett vanligt berättargrepp är att föra in en skrivande flicka i handlingen, något som borgar för att flickans röst hörs och att hon har tolkningsföreträde. Flickors skrivande analyseras i två inledande bidrag. Hanna Liljeqvist – doktorand vid Åbo Akademi och handledd av mig varför jag enbart beskriver men avstår från att bedöma hennes bidrag – diskuterar i sin text den skrivande flickans befrielse, bekännelse och begär. Hennes material är 2010-talets brittiska och amerikanska teen romance-litteratur, som består av kärlekshistorier med lyckligt slut. Liljeqvist hävdar att flickors skrivande, genom brevskrivande eller bloggande, utgör en markant linje i såväl traditionella flickböcker som samtida ungdomsromaner. Hon bygger vidare på begreppet narrativ intimitet, som flickforskaren Sara K. Day diskuterat. För att avtäckta narrativ intimitet analyserar Liljeqvist flickskap i termer av ritualer. Det rör sig exempelvis om hur gullig och pastellig flickestetik och klädstil utgör element i genrens flickskapande, och hur flickors klädsel får etiketter som ”mormor möter flicka-chict” eller ”Lolita gick i biblioteksskola” (s. 28).

Astrid Lindgren-forskaren Malin Nauwerck tar i sitt bidrag fasta på såväl den skrivande flickan som yrkesdrömmar, kärleksstreck och kamrätäckenskap i Lindgrens flickböcker. Tidigare forskning har i hög grad avfärdat de män Lindgren skildrar som blodfattiga och oattraktiva eller manipulerande och kontrollerande. Nauwerck nyanserar den bilden genom att analysera den särskilda stil Lindgren odlar i sina flickböcker, en ironisk och emancipatorisk flickröst som frikostigt citerar ur litteraturhistorien. Hon visar att Lindgrens flickböcker bygger på metafiktio och att en biografisk läsning kan blottlägga hur romantisk kärlek undergrävs av ironi och hur kamrätäckenskap kan möjliggöra skrivande och kreativitet.

Också Maria Freij intresserar sig för skrivande flickor, men hos amerikanska Lois Lowry. Titeln på Freijs bidrag, ”Den skrivande flickboksläsaren. Anastasia Krupnik som (text-)förebild”, döljer dessvärre att det rör sig om Lowrys författarskap och kontakt med tidigare Lowryforskning saknas. Freij diskuterar didaktiska frågor, men dessa kunde ha fördjupats betydligt om det litteraturvetenskapliga anslaget hade stärkts och om analysen byggts vidare på befintlig forskning.

Även antologins redaktörer kunde genomgående ha haft en fastare hand då det gäller referenser till tidigare forskning. Ett frapperande exempel på detta är då Barbara Walls tongivande diskussion om tilltal (”single”, ”double”, ”dual address” i *The Narrator’s Voice. The Dilemma of Children’s Fiction*, 1991) osynliggörs och anförs till senare forskare. Att på detta sätt suddas ut tidigare forskningsinsatser är onödigt. Särskilt eftersom antologin verkar tänkt att användas inom undervisningen på grundnivå hade den vunnit på att

vara tydlig med att hänvisa till de grundläggande forskningsinsatser som analyserna drar nytta av.

Vissa av antologins bidrag är mer deskriptivt orienterade och erbjuder mer överblick än fördjupande analys. Exempelvis Malin Eriksson Sjögård och Helene Ehrianders bidrag om hästböcker som flickskildringar bjuder inte på mycket nytt, men fungerar som en introduktion till hästboks- och hästflicksforskningen. Bidraget bygger på Maria Nikolajevas begrepp vuxennormativitet (aetonormativitet) som belyser makt- och åldersstrukturer, men mer uppdaterade diskussioner om makt och ålder som Marah Gubars släktskapsteori eller Clémentine Beauvais teori om bemäktigade barn saknas. Även i flera andra bidrag avbryts de introducerande teoridiskussionerna abrupt, istället för att dra ut hela linjen till ett uppdaterat forskningsläge.

Att antologin gör återbesök i redan beforskat material är däremot inget problem eftersom detta bidrar till att hålla liv i pågående diskussioner. Den tongivande flickforskaren Eva Söderberg gör tillsammans med modevetaren Erika Lunding ett sådant nedslag i Marta Sandvall Bergströms Kulla-Gullaböcker (1945–1951). De granskar hur klassresenären Kulla-Gulla gör ålder och kön med hjälp av kläder och mode. Kläderna visar sig vara en förlängning av medvetandet och hårbärgera en för flickboken typisk utopisk potential. Kombinationen av flickforskning och modevetenskap är produktiv, men en mer teoretiserande och klart utmejslad analysmodell eller reflektion över vad just modevetenskapen tillför flickforskningen hade lyft bidraget ytterligare.

Piia Postis bidrag erbjuder en helt ny läsning av Lena Anderssons till synes konventionella flickskildringar i bilderböckerna om Maja, Linnea och Stina genom att uppmärksamma vetenskapligt orienterade flickor som klassificerar och sorterar. Posti blottlägger initierat hur flickor gör vetenskap på andra sätt än de förväntade, nämligen genom pysselpraktiker som inbegriper experiment, katalogisering och kunskapande. Analysen avtäckar helt nya rön i ett material som tidigare närmast betraktats som reaktionärt nostalgiskt. Posti rör sig skickligt bortom det dominerande och omdebatterade starka flickor-paradigmet. Hon fäster uppmärksamhet vid hur flickor via pysslande, scrapbooking och varianter av kuriosakabinett formulerar egna vetenskapliga tankar. Flickornas museibesök, herbarier och prydliga anteckningar får här ett helt nytt tolkningssammanhang. Som Posti påpekar behöver vi tränas i att se de vetenskapande flickorna och de sätt på vilka de bryter mot etablerad och förväntad vetenskapstypologi. Bidraget öppnar för en rad möjliga nya läsningar av barnlitteratur. Inte minst genom observationen att flickornas vetenskapande nästan uteslutande figurerar i bildberättandet.

Bidraget ”Flicka med stora skor. Pippi Långstrump i debatt, forskning och läsares minnen” hör även det till antologins mest givande. Här tar Lindgrenforskaren Helene Ehriander tillsammans med Eva Söderberg ett välbehövligt samlat grepp om Pippi Långstrump som flickgestalt. Utifrån debatt, frågelistor där läsare vittnar om sina minnen av Pippi-läsning och tidigare forskning tecknar de linjer i Pippi-receptionen. Frågelistorna visar bland annat vilket bestående intryck Ingrid Vang Nymans illustrationer gjort och uppvärderar därmed det visuella berättandets del i framgångssagan. Ehriander och Söderberg tydliggör hur olika tiders debattörer förenas av en kraftig Pippi-aversion, men att Pippi avfärdas på helt olika grunder under olika decennier.

Söderberg och Ehriander läser Pippi som *flicktion*, vilket är ett begrepp Söderberg och jag myntade i antologin *Flicktion. Perspektiv på flickan i fiktionen* (red. Eva

Söderberg, Mia Österlund och Bodil Formark, 2013). Flicktion är ett teleskopord som för samman orden *flicka* och *fiktion* och samtidigt anspelar på ordet *friktion*, allt för att fånga in en beståndsdel som återkommer i flickskildringar. Denna brännpunkt, som bland annat förkroppsligas i Pippi-figuren, granskar Ehriander och Söderberg initierat. Det samlade greppet i deras bidrag lyckas övertyga om hur flickan är en återkommande tankefigur över tid. Antologin avrundas snyggt med deras karakteristik av Pippi-figuren, en beskrivning som markerar vad allt flickskap i skönlitteraturen förstår: "Den litterära, multimodala och multimediala Pippi Långstrump är polykrom, ständigt experimenterande, flerskiktad, ibland motsägelsefull. Vi uppfattar henne som en flicktion par excellence, en flicktion som böljar och vindlar över genrer, medier och modaliteter, över tid och rum." (s. 320).

Som helhet betraktad är *Flickboken och flickors läsning*, trots de nämnda bristerna, ett välkommet och variationsrikt samlingsverk. Bokens rikhaltiga teoretiska infallsvinklar och inspirerande diskussioner visar på att flickboks- och flickforskning fortsättningsvis är områden där det finns mer att säga. Inte minst är antologin en viktig påminnelse om allt vad flickskildringar rymmer. Övriga bidrag, som inte nämnts ovan, berör exempelvis narrativ spänning, adoption samt kolonialism i flickboken, tidsresor i historisk fantasy, Shakespeares viktoriaiska flickhjältinnor och flickdetektiver. Flera av bidragen i antologin lämpar sig i och med sin introducerande hållning utmärkt som kurslitteratur. Boken är inbjudande och uppslagsrik, den genererar säkerligen ny forskning och inte minst slår den ett kraftigt slag för att inte glömma bort flickboken – eller nyare flickskildringar för den delen – i didaktiska sammanhang. Bara så klargörs vilken mäktig och ihållande tankefigur flickan är, i skönlitteraturen, men också i kulturteori överlag.

Mia Österlund